Nr. 604 PRIJS F 1,15

DE NACHTEGAAL EN DE KEIZER

EEN SPROOKJE VAN H. C. ANDERSEN
VOOR HET TONEEL BEWERKT DOOR
PIET MOSSINKOFF

GERARD NIELEN's
TONEELFONDS „PIETER LANGENDIJK" - HAARLEM

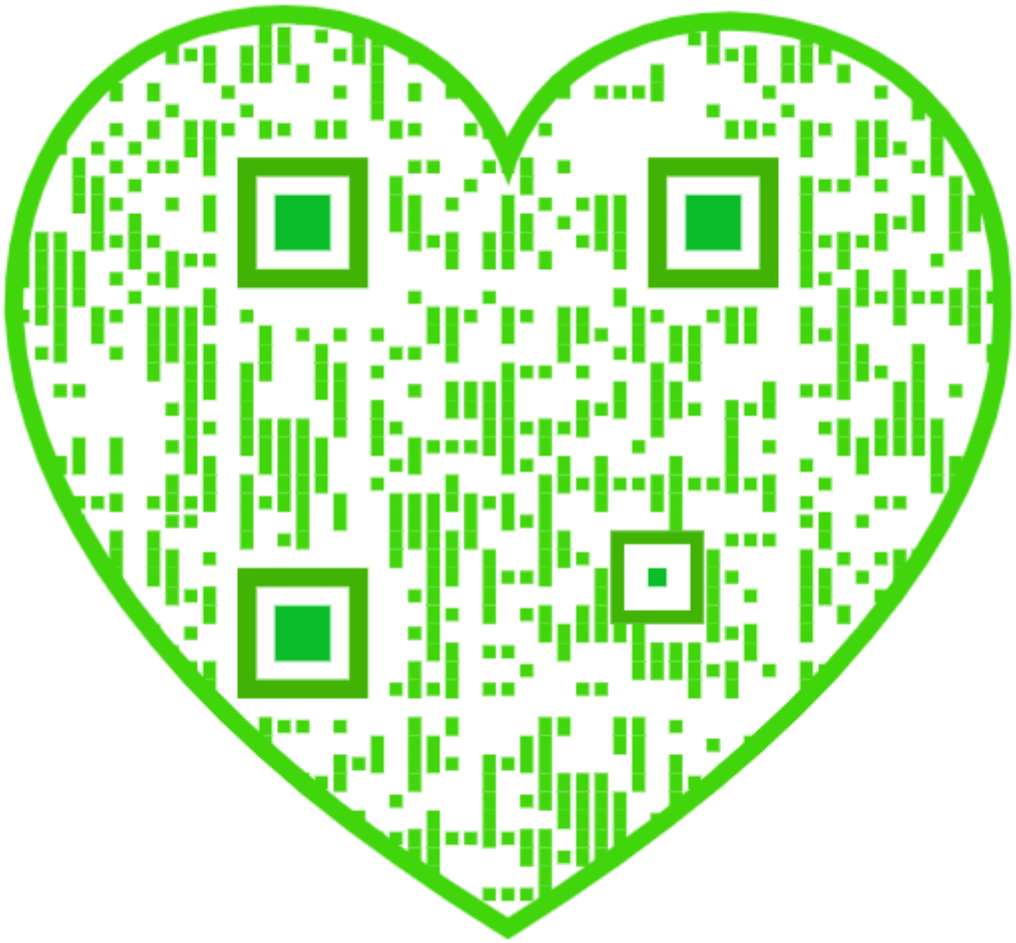

AUTEURSRECHT

Opvoering is alleen geoorloofd na aankoop van 8 exemplaren.

HEROPVOERING uitsluitend aanvragen bij Intern. Bureau voor Auteursrecht „HOLLAND", Alkmaar. (adres : I.B.V.A. „Holland", Alkmaar)

Kosten per heropvoering *f* 4,50.

De koper der boekjes is aansprakelijk voor de betaling en naleving der voorwaarden. Overtreding wordt gerechtelijk vervolgd.

GERARD NIELEN'S TONEELFONDS
„PIETER LANGENDIJK"
Hasselaersplein 35, Haarlem.
Telefoon K 2500—16704

DE NACHTEGAAL EN DE KEIZER

EEN SPROOKJE VAN H. C. ANDERSEN,

VOOR HET TONEEL BEWERKT

DOOR

PIET MOSSINKOFF

P e r s o n e n :

DE VERTELLER
DE KEIZER
DE KAMERHEER
DE HOFKAPELMEESTER
DE LIJFARTS
DE KOK
DE TUINMAN
EEN KEUKENMEISJE
EEN VREEMDELING
DE DOOD
HOVELINGEN
PERSONEEL
SOLDATEN

T o n e e l :

Een zaal in het paleis van de Keizer van China. Omdat het een sprookje is; liefst de aankleding zo kleurig mogelijk. Moet men veel kosten vermijden of zich behelpen, dan is de eenvoudigste oplossing : gordijnendecor, versierd met enige uitgesneden draken-motieven, afhangende fel kleurige lappen met Chinese karakters en lampions. Links en rechts doorgangen, achter-op een verhoging — de troon.

De taferelen spelen zich achter elkaar af, aaneengeregen door de verteller (of vertelster). Aanbeveling zou

verdienen een licht tussengordijn, op enige afstand van 't grote voorgordijn; dit laatste blijft dan tot het slot geopend.

Voor de nachtegalenzang verkrijge men de medewerking van een bekwaam fluitspeler. De spreekstem van de nachtegaal moet helder en licht, doch vooral duidelijk zijn.

Bekwame leiding met 'n goede dosis fantasie kan van een opvoering iets moois maken.

Costumering en belichting kunnen daarbij uitstekend helpen.

PROLOOG

Gongslag — zaal donker, zachte Oosterse muziek. Twee Chinese lantaarns (lampions) aan weerszijden van het doek gaan branden (zo mogelijk ook gekleurd voetlicht).
Dan komt — vóór het nog gesloten doek, de in rijk gewaad geklede VERTELLER, die een groot boek met zich draagt. Dit boek openend, vertelt hij :

VERTELLER : In China, dat zullen jullie wel weten, is de keizer een Chinees en alle mensen aan zijn hof zijn ook Chinezen. Het is nu al jaren geleden, maar juist daarom is het de moeite waard naar de geschiedenis te luisteren, want anders wordt ze vergeten. Het paleis van de keizer was het mooiste in de hele wereld; de muren en daken waren van fijn porcelein, de deuren en ook de meubels van goud en bezet met fonkelende diamanten, en prachtige zijden gordijnen versierden de wanden, kortom : alles was zó kostbaar en ook zo breekbaar, dat je het niet kon aanraken zonder dat je bang moest zijn iets te beschadigen en daarom moest je dus wel heel voorzichtig zijn. In de tuin zag je de merkwaardigste bloemen en aan de allermooiste had men zilveren klokjes gehangen, die voortdurend klingelden,

opdat je niet voorbij zou gaan zonder de bloemen op te merken. Alles in de tuin van de keizer was verbazend knap uitgedacht en hij was zó groot, dat zelfs de tuinman niet wist waar het einde was. Als je altijd maar doorliep kwam je in een prachtig bos met hoge bomen en diepe meren. Dat bos ging door tot aan de zee, die diep en blauw was. Grote schepen konden onder de overhangende takken doorzeilen en in die takken woonde een nachtegaal, die zó prachtig zong, dat zelfs de arme visser, die het toch druk genoeg had bij zijn werk, met zijn boot stil bleef liggen om te luisteren, 's nachts, als hij was uitgevaren om zijn netten te lichten en hij de nachtegaal hoorde. „O, wat mooi!" zei hij, maar dan moest hij weer op zijn netten letten en vergat de vogel. Maar wanneer de nachtegaal de volgende nacht wéér zong en de visser in de buurt was, dan zei hij opnieuw: „O, wat mooi!"

Uit alle landen van de wereld kwamen reizigers de stad van de keizer en het paleis en de tuin bewonderen. Maar als ze de nachtegaal hoorden, zeiden ze allemaal: „Dat is nog het mooiste van alles!"

De reizigers vertelden ervan als ze weer thuis kwamen en de geleerden schreven boeken over de stad, het paleis en de tuin, maar ze vergaten de nachtegaal niet, die kreeg een afzonderlijk hoofdstuk; en wie er dichten kon, die schreef de prachtigste verzen over de nachtegaal in het woud bij de diepe zee.

Die boeken werden in alle talen vertaald en een paar van die boeken kreeg de keizer op een dag in handen. Hij zat op zijn gouden troon.....

(nu DOEK OP en men ziet de keizer op zijn troon, omringd door de hovelingen, die gehurkt zitten rond de verhoging waarop de troon staat. Achter en naast de keizer jonge meisjes met waaiers, waarmee zij de keizer koelte toewuiven. Bij de doorgangen en naast de troon grimmige soldaten, een met de drakenvlag.)

VERTELLER *(gaat door):* .....las en las en knikte ieder ogenblik met het hoofd, *(de keizer knikt en de hofhouding ook, tegen elkaar)* want het deed hem genoegen zulke prachtige beschrijvingen te lezen van zijn stad, zijn paleis en zijn tuin. „Maar de nachtegaal is nog het mooiste van alles", stond daar geschreven *(de verteller gaat nu terzijde van het toneel, neemt daar plaats op een bankje)*

KEIZER: Wel kwin-kwan-kwee, wat betekent dat? .....De nachtegaal? die ken ik helemáál niet!..... Is er dan zo'n vogel in mijn keizerrijk en zelfs in mijn tuin? Wel, kwin-kwan-kwo! Daar heb ik nooit van gehoord! En zoiets moet ik nu uit een boek gewaar worden! *(klapt nijdig het boek dicht, geeft dat aan een der meisjes, kijkt fronsend in 't rond)* Wel ping-pong!..... M'n kamerheer! *(wenkt met het hoofd, krijgt van een der meisjes een gong-hamer, slaat daarmee op een naast hem staande gong)*

DE KAMERHEER *(komt van links op, meisjes dragen de van zijn rug afhangende lange sleep, want hij is een bàr-gewichtig man. Hij heeft de armen voor de borst gekruist, dribbel-loopt met zijn gevolg tot voor de troon, valt op de knieën en buigt met zijn hoofd tot de grond, richt zich weer op, maar blijft geknield op de bovenste trede).*

KEIZER: Er moet zich hier een hoogst merkwaardige vogel ophouden, die nachtegaal genoemd wordt.

KAMERHEER: Nachtegaal? Maar Verheven Gebieder.....

KEIZER: Zwijg!..... Ja, die nachtegaal genoemd wordt.

KAMERHEER: Nach.....

KEIZER: Zwijg!..... *(snauwend)* Nach-te-gaal! Ze zeggen, dat die het mooiste is van alles wat er in mijn grote rijk bestaat! *(kwaad)* Waarom heeft men mij daar nooit iets van verteld?..... *(de kamerheer durft niets te zeggen)* Spréék!

KAMERHEER: Uh..... Verheven Gebieder..... ik heb hem nooit eerder horen noemen!.....

KEIZER: Waarom al die andere mensen dan wèl?

KAMERHEER: Uh..... Verheven Gebieder..... hij is nooit aan het hof voorgesteld!

KEIZER: Ik wil, dat hij vanavond hier komt en voor mij zingt. De hele wereld weet wat ik heb en ik weet het niet!

KAMERHEER: Ik heb hem nooit eerder horen noemen.

KEIZER: Ik wil dat hij hier komt en zingt!

KAMERHEER: U hebt slechts te bevelen, Verheven Gebieder! Maar ik zal hem zoeken en zal hem wel vinden!

KEIZER: Dat zou ik je ook aanraden, hang-taai-hang!

KAMERHEER *(knikt onderdanig):* Tsing-pé! *(buigt weer met het hoofd tot de grond en gaat, knielend, achterwaarts de treden af. Hij wendt zich dan achtereenvolgens tot de hovelingen)* Kent iemand die vogel?..... Waar is de nachtegaal?..... Wie kan mij de nachtegaal wijzen..... *(de hovelingen schudden een voor een ontkennend het hoofd en de kamerheer gaat weer terug tot voor de troon; liggen en buigen als voren)*

KEIZER: Weet je het al?

KAMERHEER: Uh..... Verheven Gebieder, Grootmachtige Keizer, het moet beslist een fabeltje van de boekenschrijvers zijn. Uwe Keizerlijke Majesteit kan zich niet voorstellen, wat er allemaal wel geschreven wordt. Het zijn niets dan verzinsels, die tot de zogenaamde zwarte kunst behoren!

KEIZER: Ja, maar het boek dat ik gelezen heb is mij door een andere grootmachtige keizer gestuurd, dus kunnen er geen onwaarheden in staan. Kwan-kwo-kwang! Ik wil de nachtegaal horen!..... Hij móet vanavond hier zijn!..... Hij staat onder mijn allerhoogste keizerlijke bescherming!..... Wat, ping-pong-pang! als hij niet komt, dan laat ik de hele hofhouding na het avondeten

op de buik trommelen! *(hij staat op, de hovelingen scharen zich in twee rijen voor de troon, gebogen en met hun hoofden de grond rakend; de keizer loopt tussen hun rijen door, voorafgegaan door twee soldaten, gevolgd door de meisjes, die zijn sleep dragen en de stoet wordt door weer twee soldaten besloten. Links gaan zij af)*

KAMERHEER *(als de stoet weg is, richt zich op, heft wanhopig de armen omhoog):* Tsing pé!

DE HOVELINGEN *(insgelijks met de armen omhoog):* Tsing pé!

KAMERHEER: De nachtegaal! Waar is de nachtegaal! Ik moet hem zoeken..... ik moet hem vinden!

HOVELING: Wij zullen helpen zoeken !

'n ANDER: Wij zullen proberen hem te vinden!

'n ANDER: Wij willen niet graag op..... *(bibbert)*

ALLEN: Wij willen niet op onze buik getrommeld worden!

KAMERHEER: Tsing pé! Wie kent de merkwaardige nachtegaal, die aan de hele wereld bekend is, maar waarvan niemand van de hofhouding ooit gehoord heeft! *(hij dribbelt het toneel rond, de hovelingen in een stoet achter hem; hij blijft staan bij een der soldaten)* Ken jij de nachtegaal?

SOLDAAT *(langzaam het hoofd schuddend):* Neen.

KAMERHEER *(met de stoet naar 'n andere soldaat):* Heb jij dan nooit van de nachtegaal gehoord ?

SOLDAAT *(„neen" schuddend):* Nooit.

KAMERHEER *(weer naar 'n andere soldaat):* Heb jij wel eens iets gezien van 'n nachtegaal?

SOLDAAT *(hoofdschuddend):* Niets.

KAMERHEER *(naar nog 'n andere):* Is jou een nachtegaal bekend?

SOLDAAT *(hoofdschuddend):* Onbekend.

KAMERHEER *(handen heffend wanhopig):* Onbekend!

HOVELINGEN: Onbekend! *(maken ook wanhoopsgebaar)* Onze arme buiken!

KAMERHEER: Tsing pé! Het mooiste van alles wat er in de keizer zijn rijk bestaat is onbekend!

EEN HOVELING: Wat is eigenlijk een nachtegaal?

KAMERHEER: Een vogel domoor!

HOVELING: Laten we het dan aan de kok vragen, die heeft verstand van gevogelte.

KAMERHEER: De kok!..... *(gaat de troontreden op, doch knielend, en slaat driemaal op de gong, komt dan terug)*

HOVELINGEN: De kok, ja!..... De kok die zal het weten!

DE KOK

(komt van links op, buigt diep, met gekruiste armen, voor de kamerheer)

KAMERHEER *(erg uit de hoogte)*: Pé-pé! Kok, luister: er moet zich hier een hoogst merkwaardige vogel ophouden, die nachtegaal genoemd wordt.

KOK: O juist. *(ijverig knikkend)* Ik zal er voor zorgen, dat de keizer morgen gebraden nachtegaal krijgt.

KAMERHEER: Man, je bent niet goed wijs!

KOK: O, juist.

KAMERHEER: Je weet niet wat je zegt! Ken jij die nachtegaal?

KOK: Uh..... dat kijk ik wel na in m'n kookboek.

KAMERHEER: Kookboek!

HOVELINGEN: Kookboek!!

KOK: Maar..... de keizer wil toch die nachtegaal eten?

KAMERHEER: Wel neen, man..... horen zingen!

KOK: O..... zingen! *(schudt het hoofd)* Neen, dan ken ik de nachtegaal niet. Maar..... zingen..... als u dan eens aan de hofkapelmeester vraagt.....

KAMERHEER: Tsing pé! De hofkapelmeester! *(slaat weer op de gong, nu vijf maal)*

HOVELINGEN *(knikken)*: De hofkapelmeester, ja! De hofkapelmeester zal het weten!

DE HOFKAPELMEESTER

(komt van links op, buigt voor de kamerheer)

KAMERHEER *(knikt welwillend)*: Pé-pé! Hofkapelmeester, wij hebben u nodig.

KAPELMEESTER *(knikt verwaand)*: Tsing boem! Wil de keizer vanavond een concert van de hofkapel?

KAMERHEER *(schudt het hoofd)*: De keizer wil gezang horen van.....

KAPELMEESTER: Van het keizerlijk hof-zangkoor!

KAMERHEER: Nee, van de nachtegaal!

KAPELMEESTER: Van de nachtegaal?..... Zang van de nachtegaal..... Maar..... *(kijkt hulpeloos)*

KAMERHEER: De keizer wil, dat die vogel vanavond hier komt en voor de keizer zingt.

KAPELMEESTER: De nachtegaal! Ik weet van geen nachtegaal!

KAMERHEER: Tsing pé! U ook al niet? U, als hofkapelmeester weet niet dat er zich een nachtegaal in de keizerlijke omgeving moet ophouden?!

KAPELMEESTER: Is er dan zo'n vogel?

KAMERHEER: Ja; en de keizer wil dat hij hier komt en als hij niet komt, dan laat Zijne Majesteit de hele hofhouding na het eten op de buik trommelen!

KAPELMEESTER *(houdt zijn buik vast)*: Ai-waai-wing-wang!

KAMERHEER *(jammerend)*: En niemand weet iets van de nachtegaal!

DE ANDEREN: En wij worden op onze buik getrommeld! O, bing-bang-bong!!

KOK: Maar..... als het een vogel is, dan weet de tuinman er wel van!

DE ANDEREN: De tuinman!..... Ja, de tuinman zal het weten! *(zij gaan, kamerheer voorop, naar rechts, roepen)* Tuinman!

KAMERHEER *(klapt in de handen):* Tuinman!

DE TUINMAN

(komt rechts op, neemt zijn strooien hoed af, buigt diep)

KAMERHEER: Tuinman, vertel ons: heb je de nachtegaal wel eens horen zingen?

TUINMAN: De nachtegaal, o grote heer? Waar is die dan?

KAMERHEER: Wou jij ook al beweren, dat je nooit van de nachtegaal gehoord hebt! De nachtegaal, die 's avonds en 's nachts zingt?!

TUINMAN *(schudt het hoofd):* Neen, grote heer, nooit van gehoord. Maar 's avonds ga ik naar huis om te eten en 's nachts dan slaap ik, grote heer.

KAMERHEER: Tsing-pé-pi-po! Heeft dan niemand in dit paleis..... van deze hele hofhouding..... niemand van al het personeel..... ooit van de nachtegaal gehoord?!

KEUKENMEISJE

K. MEISJE *(naar binnen glurend bij doorgang links):* O..... de nachtegaal! Die ken ik wel! *(allen, rechts staande, kijken om naar links)*

KAMERHEER: Wie spreekt daar? Wie is dat?

KOK: Nee maar!..... tjing-tjang-oliebol! Wat is dat voor brutaliteit! Vort, terug naar de keuken, jij!

KAMERHEER *(afwerend):* Pé-pé! Zij sprak over de nachtegaal! Kom hier kind..... Wie ben je?

K. MEISJE *(aarzelend nader):* Ik ben maar een arm, klein keukenmeisje, hoge heer.

KOK: Die in de keuken thuis hoort en aan wie het streng verboden is in de troonzaal te gluren!

K. MEISJE: Ik..... ik kwam voorbij en wou eventjes,

héél eventjes maar door de gordijnen kijken en toen..... hoorde ik praten over de nachtegaal.....

KAMERHEER *(gretig):* Ken jij de nachtegaal, kind?

HOVELINGEN *(smalend):* Een keukenmeisje!..... *(schudden het hoofd, elkaar aankijkend)*

K. MEISJE: De nachtegaal..... die ken ik, o hoge heer! Ja, die kan wàt mooi zingen! iedere avond mag ik wat kliekjes naar mijn arme, zieke moeder brengen. Ze woont daarginds aan de oever van de zee en als ik op de terugweg het keizerlijke bos doorga, dan rust ik altijd even en dan hoor ik de nachtegaal zingen. Zó mooi, dat ik soms tranen in m'n ogen krijg en dan lijkt het net of mijn moeder me kust.

KAMERHEER: Klein keukenmeisje, ik zal je een vaste aanstelling in de keuken geven met toestemming om de keizer te zien eten, als je ons bij de nachtegaal kunt brengen, want hij is vanavond uitgenodigd om te zingen.

K. MEISJE: Volg mij dan naar het bos, o grote heer!

KAMERHEER: Tsing pé! Naar het bos!

DE ANDEREN: Naar het bos!

(de stoet stelt zich op; voorop het keukenmeisje, dan de kamerheer, daarachter de andere hovelingen; de kok en de tuinman achteraan, terwijl nog twee soldaten de achterhoede vormen. Ze gaan dribbelend eenmaal het toneel rond en dan door doorgang rechts af, terwijl intussen langzaam het doek dichtvalt)

DE VERTELLER *(komt naar midden, voor het doek, terwijl de zaal donker blijft):* Daarop trokken ze allemaal naar het bos, waar de nachtegaal zong; het halve hof liep mee. Toen ze door de tuinen gingen klingelden de zilveren klokjes aan de bloemen..... *(men hoort lichte, heldere klokketonen)* Dat was de nachtegaal niet, dat wisten zij. Dat zijn de bloemklokjes, zeiden ze tot elkaar. Toen ze een poosje op weg waren, begon er een koe te loeien. *(men hoort het geloei)*

„O!" zei een hofjonker, „daar heb je hem! Wat een buitengewone kracht voor zo'n diertje! Ik heb hem vast wel eens meer gehoord!"

„Nee, dat zijn koeien, die loeien!" zei het kleine keukenmeisje, „wij moeten nog een heel eind verder wezen."

Toen kwaakten de kikkers in het moeras.

„Verrukkelijk!" zei de Chinese hofprediker, „Nu hoor ik hem!"

„Nee, dat zijn kikkers", antwoordde het kleine keukenmeisje, „Maar nu zullen we hem gauw horen, denk ik!"

En toen begon de nachtegaal te zingen. *(men hoort nachtegalenzang)*

„Dat is 'm!" riep het kleine meisje, „hoor maar!..... hoor!..... en daar zit hij!" en ze wees op een kleine grijze vogel boven in de takken.

„Hoe is 't mogelijk!" zei de kamerheer. „Zo heb ik me hem nooit voorgesteld! Wat ziet hij er eenvoudig uit! Hij verschiet zeker van kleur, doordat hij zoveel voorname mensen om zich heen ziet!"

„Kleine nachtegaal!" riep het keukenmeisje heel hard, „onze genadige keizer wil, dat je voor hem zingt!"

„O, met alle plezier!" antwoordde de nachtegaal en hij begon te zingen, dat het een lust was om te horen. *(weer nachtegalenzang)*

„Het klinkt net als het geluid van glazen klokjes," zei de kamerheer, „en kijk eens, hoe dat kleine keeltje zich inspant! Het is merkwaardig dat we hem vroeger nooit gehoord hebben! Hij zal opgang maken aan het hof!"

„Zal ik nòg eens voor de keizer zingen?" vroeg de nachtegaal, die geloofde dat de keizer erbij was.

„Bewonderenswaardig kleine nachtegaal!" zei de kamerheer, „het is mij een groot genoegen U uit te nodigen voor een feest hedenavond aan het hof, waar U Zijne Keizerlijke Majesteit met Uw liefelijk gezang zult bekoren!"

„In het bos klinkt het beter", zei de nachtegaal, maar hij ging toch mee, toen hij hoorde, dat de keizer het verlangde.

In het paleis was alles feestelijk verlicht, alles schitterde en fonkelde en ook in de tuin hingen veelkeurige lampions. De mooiste bloemen, die flink hard konden klingelen, waren in de gangen neergezet. Er was een geloop heen en weer en het tochtte geweldig en alle klokjes klingelden zo onophoudeijk, dat je je eigen woorden niet kon verstaan.

Midden voor de troon had men een zuil neergezet, waarop een gouden kooi voor de nachtegaal; die kooi was aan drie zijden overdekt met een zijden doek, opdat de nachtegaal, die immers slechts in het donker zingt, geen hinder zou hebben van al het licht.

(het doek gaat op en de verteller gaat weer naar terzijde. De keizer zit weer op de troon, de hofhouding er omheen; de kok, het keukenmeisje, de tuinman en nog ander personeel zitten gehurkt bij de doorgang links. Er klinkt eerst nog — al toen het doek nog gesloten was — zachte Chinese muziek en daar doorheen lichte klokketonen. Er branden kleurige lampions en zo mogelijk is ook de overige belichting gekleurd. Dan slaat de keizer op de gong en alles wordt stil.)

KEIZER *(knikt welwillend naar de kooi):* En nu, zing..... kleine nachtegaal!

(fluitconcert, door allen onder doodse stilte en zeer onder de indruk aangehoord. De keizer is erg aangedaan en pinkt een traan. Als het concert ten einde is, blijft alles een moment doodstil en iedereen kijkt naar de keizer. Die begint dan te applaudiseren en dàn pas doen ook de hovelingen zo en daarná het personeel)

KEIZER: Kleine nachtegaal..... ik ben zo blij en tevreden, dat ik je het recht verleen een van mijn gouden pantoffels om de hals te dragen.

NACHTEGAAL *(een helder kinderstemmetje):* Ik heb tranen in de ogen van de keizer gezien, dat is mijn rijkste beloning! De tranen van een keizer hebben een wonderbaarlijke macht! God weet, dat ik genoeg beloond ben!

(nogmaals fluitconcert en applaus als voren)

KEIZER: Kamerheer..... ik ben hoogst, hoogst tevreden! Kwang-kwin-kwang!

KAMERHEER *(gaat naar het keukenmeisje toe):* Ik ben hoogst, hoogst tevreden! Je bent benoemd tot hofkokkin.

HOVELINGEN *(goedkeurend knikkend tegen elkaar):* Wij zijn hoogst tevreden!

PERSONEEL *(idem knikkend):* Wij zijn heel tevreden!

KEIZER *(slaat op de gong en alles is stil):* De nachtegaal benoem ik tot mijn Keizerlijke Opper-hof-zanger. Kamerheer, hij krijgt een nog mooiere gouden kooi, met de vrijheid om tweemaal daags en eenmaal 's nachts uit te vliegen. Twaalf bedienden zullen hem begeleiden en aan twaalf zijden draden vasthouden!

(applaus en muziek; het doek schuift langzaam dicht)

DE VERTELLER: Nu, zo'n uitstapje was voor de nachtegaal maar een matig genoegen. Maar hij was nu eenmaal de Keizerlijke Opper-hof-zanger en heel de stad sprak over niets anders dan over de merkwaardige vogel en als twee mensen elkaar op straat tegen kwamen, dan zuchtten ze; de een zei: „nach" en de andere zei: „tegaal" en dan begrepen ze elkaar meteen. Ja, er werden zelfs spekslagerskinderen naar hem genoemd, maar als je hun stemgeluid hoorde zou je niet denken dat ze veel talent voor de zangkunst hadden.

Op een dag overhandigde men de keizer een grote kist, waarop geschreven stond: „Nachtegaal!"

„Daar hebben we weer een nieuw boek over onze beroemde vogel" zei de keizer; maar het was geen boek,

het was een kunstwerk, dat in een doos verpakt was; het was een nagemaakte nachtegaal, die op de levende moest lijken, maar overal met diamanten, robijnen en saffieren bezet was, en die op een soort kastje stond van kostbaar hout. Wanneer men die kunstvogel opwond, kon hij een van de stukken zingen, die de echte nachtegaal zong en daarbij schitterde hij van goud en zilver. Er hing een lint om zijn hals, waarop geschreven stond: „Andere nachtegalen zijn armzalig, vergeleken bij die van de keizer van China!"

(het doek opent zich weer en het toneel is weer als tevoren; allen zijn aanwezig. Voor de troon staat nu, naast de zuil van de nachtegaal-kooi, een lagere waarop een mooi houten kastje en op dit kastje een opgezette vogel, verguld en eventueel met enige glinsterende stenen versierd; bij de kunstvogel een vreemdeling, anders gekleed dan de hovelingen).

HOVELINGEN *(door elkander pratend, bewonderend):* Dat is prachtig! Tsing pé, wat is dat prachtig!

PERSONEEL *(als 'n echo):* Wat is dat prachtig!

(gongslag en stilte)

KEIZER: Vreemdeling, ik schenk u de titel van Keizerlijke Opper-nachtegaalbrenger!"

VREEMDELING *(diep buigend):* Ik dank u Hoogverheven Majesteit!

KEIZER: Nu moeten de twee nachtegalen samen zingen! Dat zal een mooi duet worden! Kamerheer verzoek de echte nachtegaal voor ons te verschijnen.

KAMERHEER: Hij is in de tuin, op zijn avond-uitstapje, Verheven Gebieder. Ik zal hem uw bevel overbrengen. *(buigt diep, gaat ruggelings achteruit en dan, weer gevolgd door de sleepdraagsters, rechts af)*

KEIZER *(wenkt vreemdeling):* Laat de kunstvogel intussen eens alleen zingen. Hofkapelmeester, let goed op, want ik draag u op een groot concertnummer te componeren voor orkest en twee nachtegalen!

(VREEMDELING, draait aan een sleutel of slinger, bevestigd aan het kastje. Men hoort nu een vogelengefluit gelijkende melodie, echter duidelijk mechanisch. Wellicht, achter de schermen het beste weer te geven middels een gramofoonplaat of nog beter — indien te bemachtigen — zo'n ouderwetse speeldoos. De keizer knikt goedkeurend en applaudisseert bij het einde; dan óók de hovelingen en het personeel)

KEIZER: Dat is heel mooi! Kwin-kwan-kwik..... dat is verbazend kunstvol!

HOFKAPELMEESTER *(knikt gewichtig):* Hij is bijzonder maatvast..... alsof hij een leerling van mij was. Helemaal uit mijn school!

HOVELINGEN: Verbazend kunstvol!

PERSONEEL: Erg kunstvol!

KEIZER: Nog een nummer!

(VREEMDELING, windt weer het mechaniek op, weer klinkt hetzelfde wijsje en dan nog eens)

HOFKAPELMEESTER *(na applaus als voren, gewichtig):* Net wat ik zei, bijzonder maatvast!

KEIZER: Nu moet de levende nachtegaal iets ten beste geven met hem samen!..... Waar blijft die kamerheer? Waar blijft de nachtegaal? *(gongslagen)*

KAMERHEER

(komt met zijn gevolg, weer op van rechts, maakt wanhopige gebaren, werpt zich voor de troon ter aarde)

KEIZER: Waarom komt de nachtegaal, mijn Eerste-Opper-hof-zanger, niet?

KAMERHEER: O, Verheven Gebieder, Grootmachtige Keizer..... hij..... hij is er niet meer!

KEIZER *(fronsend):* Wel, kwin-kwan-kwee, ping-pong! Wat is dat nou?

KAMERHEER: O, Zoon der Zon, vergun mij u mede

te delen, dat de nachtegaal, toen hij hoorde, dat hij samen met een kunstvogel voor Uwe Keizerlijke Hoogheid zou moeten zingen, juist toen de twaalf bedienden hem in zijn kooi wilden sluiten om mij naar hier te begeleiden, zich plotseling weer in de lucht verhief en terug vloog naar het woud bij de zee!

KEIZER: Wat is dat nou?!..... Wel ping-pong!.....

KAMERHEER: Wat een ondankbaar dier, Verheven Majesteit!

HOVELINGEN: Wat een hoogst ondankbaar dier!

PERSONEEL: Wat een lelijk beest!

VREEMDELING: Maar de bèste vogel heeft Uwe Majesteit nog! *(draait weer en nogmaals klinkt dezelfde melodie)*

KEIZER *(knikt):* Hm..... Kwan-kwong!.....

HOFKAPELMEESTER: Ik moet deze kunstvogel werkelijk prijzen..... Precies mijn school! Ik moet zelfs verklaren, dat hij beter is dan de echte nachtegaal, niet alleen wat de kleren en de schitterende diamanten betreft, maar ook van binnen!... Ahem!-Tsjong-boem!... Want ziet u, mijne dames en heren — en in 't bijzonder Uwe Keizerlijke Majesteit! — bij de echte nachtegaal kan men nooit van te voren berekenen wat er komen zal, maar bij deze kunstvogel is alles van te voren bepaald. Het gaat zó en niet anders! Men zou het kunnen verklaren... hem openmaken..... het menselijk vernuft bewonderen wanneer men ziet hoe de rolletjes en radertjes liggen, hoe ze draaien en hoe het ene uit het andere voortkomt.....! Ahem-tsjing!

KAMERHEER *(heftig knikkend):* Zo denk ik er ook over! Tsing-pé!

HOVELINGEN *(idem):* Zo denken wij er ook over!

PERSONEEL *(idem):* Zo is het!

KEIZER *(gongslag):* Ik geef u toestemming, hofkapelmeester, de vogel aanstaande Zondag voor het volk te laten optreden. Zij moeten hem ook horen zingen!.....

Maar de echte nachtegaal wordt uit het land verbannen!..... Hang-taai-hang!

HOVELINGEN: Oooo! *(zij steken een wijsvinger in de lucht en knikken)*

PERSONEEL: Oooo! *(doen idem)*

KEIZER: De kunstvogel krijgt een plaats op een zijden kussen, vlak naast mijn bed. En hij zal de titel dragen van „Hoogkeizerlijke Nachttafelzanger" met de rang van Raadsheer van de eerste klasse ter linkerzijde!

(de keizer staat op, de hovelingen scharen zich weder in twee rijen, het personeel werpt zich gebogen neder bij de doorgang. De keizer wenkt de vreemdeling hem te volgen, die links afgaat en nu door de hovelingen, die telkens twee aan twee opstaan, als de keizer gepasseerd is, wordt gevolgd)

KEUKENMEISJE *(als ook het personeel is opgestaan, nadat de keizer en hovelingen vertrokken zijn)*: Nee..... het klinkt wel erg mooi, en de wijs lijkt misschien wel 'n klein beetje op die van de èchte nachtegaal, maar er ontbreekt toch iets aan..... ik kan niet precies zeggen wàt!..... *(doek langzaam dicht)*

VERTELLER: En dat zeiden ook de arme vissers, die de volgende Zondag met het andere volk de kunstvogel hoorden: „Er ontbreekt toch iets aan!"

De hofkapelmeester schreef vijf en twintig dikke boeken over de kunstvogel. Dit werk was zó geleerd en lang, zó vol van de allermoeilijkste Chinese woorden, dat alle mensen beweerden, dat ze het gelezen en begrepen hadden, want anders waren ze dom en moesten op de buik getrommeld worden.

Zo ging het een hele tijd; de keizer, de hovelingen en alle andere Chinezen kenden ieder geluidje van de kunstvogel uit het hoofd, en juist daarom beviel hij hun opperbest. Ze konden zelf meezingen en dat deden ze dan ook. De jongens op straat zongen: „Zi-zi-zi! Kloek-kloek-kloek!" en de keizer zong het ook. Prachtig was het!

Maar op een avond, toen de kunstvogel juist goed op dreef was en de keizer in bed naar hem lag te luisteren, zei het binnen in de vogel „krak"! En toen sprong er iets. „Rrrrt!", alle radertjes liepen af en toen hield de muziek op! De keizer sprong onmiddellijk uit bed en liet zijn lijfarts halen, maar wat kon die er aan doen? Toen werd de horlogemaker erbij gehaald, en na veel gevraag en gezoek, zette deze de vogel weer een beetje in elkaar, maar hij verklaarde, dat hij gespaard moest worden, want de tandjes van de raderen waren versleten en het was niet mogelijk er nieuwe in te zetten zonder de muziek te bederven. Dat was droevig nieuws! De kunstvogel mocht voortaan maar eenmaal in het jaar zingen, en zelfs dat was nog een groot waagstuk. De hofkapelmeester hield een kleine toespraak en verzekerde, dat het nog even goed ging als vroeger, en dan ging het ook even goed als vroeger!

Op zekere dag kreeg het hele land plotseling grote reden tot werkelijke droefheid. Want tenslotte hielden ze allemaal veel van hun keizer, en nu was hij ziek en men zei, dat hij niet langer meer leven kon. Er was al van te voren een nieuwe keizer gekozen, en het volk stond op straat en vroeg aan de kamerheer hoe het met hun vorst ging.

„Pé!" zei hij en schudde met zijn hoofd.

Koud en bleek lag de keizer op zijn bed, dat nu stond op de plaats waar eerst de troon stond.....

(Doek weer open; op de plaats van de troon een divanbed, waarover een kleurig kleed, op het bed de keizer, half zittend, gesteund door kussens, bleek en onbeweeglijk. Rechts van 't bed, op een zuil, het kastje met de kunst-nachtegaal; links op een bankje of tafeltje de kroon, de gouden sabel en er tegen aan het vaandel van de keizer, een rood-zijden vlag met gouden draak. Er is gedempt licht en de hovelingen staan in verspreide groepjes, het personeel eerbiedig bij de doorgang links. Alle stemmen zijn zach en alle bewegingen voorzichtig)

LIJFARTS *(met 'n erg geleerd gezicht en een grote bril op, staat bij het bed en kijkt fronsend naar de keizer; hij kijkt daarna naar de kamerheer, die vlak bij staat en schudt bedenkelijk het hoofd)*

KAMERHEER: En.....?

LIJFARTS: Kwan-ho-aspirinium!..... Kwing-kwang-mortiboorium!.....

KAMERHEER *(hoofdschuddend):* Pé-pé! Tsing pé!

(de kamerheer praat fluisterend met andere hovelingen, de lijfarts staat er, gewichtig knikkend met het hoofd, bij)

TUINMAN *(bij het personeel, ook gewichtig kijkend):* Zie je nou wel..... ik dacht het wel!

KEUKENMEISJE: Heb je dan verstaan wat de dokter gezegd heeft?

TUINMAN: Uh..... da's te zeggen..... 't was iets vreselijks geleerds, maar daaruit kan je juist afleiden, dat het heel erg is! *(knikt weer)*

KOK: Misschien is de keizer al dood! Hang-kwan-pollepel, wat zal ik het dan druk krijgen! *(tegen koks-personeel)* Vooruit, naar de keuken, jullie!.....

KOKSMAATJE: Is de keizer dood?

ANDEREN: Dood? De keizer dood! *(gaan voorzichtig op de tenen lopend af)*

HOVELINGEN *(met schokje):* Dood?..... De keizer .....? *(kijkend naar de kamerheer)*

KAMERHEER *(haalt schouders op):* Uh..... Tsing tsing-tsang.....! *(kijkt de lijfarts aan)*

LIJFARTS *(kucht gewichtig, maakt gebaar van onmacht, zet bar geleerd gezicht):* Ahem-wang-hum!..... *(kijkt nog eens naar het bed, neemt zijn bril af, wrijft de glazen en zet de bril weer op)* Jangtse-medicamenta..... kwi-kwan-curandum..... *(keert zich weer om, gewichtig gebarend)* Aspirinium-aspiranium;... Ahem-wang-hum!

KAMERHEER: O..... pé-pé..... ja, juist..... hum ..... En, dusse.....?

LIJFARTS *(weer een onbestendig gebaar):* Zoals ik zei..... Ahem-wang-hum! *(stopt de handen in zijn wijde mouwen, gaat links af)*

HOVELINGEN *(tot de kamerheer):* Is de keizer dood?

KAMERHEER *(gebaart als de lijfarts):* Ahem-tsing-pé!..... Voor alle zekerheid ga ik vast de nieuwe keizer mijn opwachting maken! *(stopt handen in de mouwen, gaat op de tenen lopend af)*

HOVELINGEN *(knikken gewichtig tegen elkaar):* Wé-wé! De nieuwe keizer onze opwachting maken. *(handen in de mouwen, op de tenen lopend, links af)*

(De keizer ligt daar onbeweeglijk; de maan komt op en schijnt op het keizerlijk bed. Na poosje, zucht de keizer heel diep..... zwaar ademt hij. Dan komt van tussen de gordijnen, achter, een in zwarte kapmantel gehulde gedaante)

DE DOOD

KEIZER *(als de dood zich over hem buigt):* Wie ben je?

DOOD: Ik ben de dood!..... *(komt naar voren, gaat op het bed zitten)*

KEIZER *(moeilijk):* Ga weg!.....

DOOD *(lacht grinnekend, hij loopt om het bed heen en pakt de kroon van de keizer, die hij opzet; in de ene hand neemt hij de gouden sabel, in de andere de drakenvlag)* Haha..... Ik neem uw kroon..... uw gouden sabel ..... uw vaandel met de gouden draak!..... *(achter klinken dof en onduidelijk fantastische stemmen)*

KEIZER: Wat hoor ik?

DOOD *(knikt herhaaldelijk):* Jaja.....

KEIZER: Wat - zeggen - die - stemmen?...

DOOD: Stemmen ja..... en gezichten!..... Ziet u, keizer, die gezichten?

KEIZER: Ja.....

DOOD: Vredige gezichten..... milde gezichten..... ook lelijke gezichten!.....

KEIZER: Ja.....

DOOD *(zit op het bed)*: Dat zijn alle slechte en goede daden van de keizer... die hem nu aankijken..... terwijl de dood vlak bij zijn hart zit! *(grinnikt)* Hoort u die stemmen, keizer?..... Weet u dit nog?..... Herinnert u zich dàt nog?.....

KEIZER *(zucht zwaar, stamelt)*: Dat - heb - ik - nooit - geweten!..... *(met hese stem)* Muziek! Muziek! De grote Chinese trom!..... dat ik niet alles hoef te horen wat zij zeggen!

(maar de stemmen blijven en de dood knikt maar steeds!)

KEIZER: Muziek!..... Kleine, lieve, gouden vogel, zing toch!..... zing! Ik heb je goud en juwelen gegeven en zelfs de orde van de gouden pantoffel!..... Zing toch, zing!

(geen ander geluid als de doffe stemmen en de dood knikt maar. Dan opeens, vanuit de tuin rechts, klinkt het gezang van de echte nachtegaal..... enkele trillers)

KEIZER *(loost een blijde zucht, opent wijd de ogen, tracht het hoofd iets op te richten)*: Dat - is - - - de - echte - - - nachte-gaal!..... *(zacht vogelengezang, terwijl de doffe stemmen minder hoorbaar worden)* Ja..... die lieve, kleine nachtegaal.....

HELDER STEMMETJE *(buiten)*: Ik ben het..... ik heb van de ziekte van de keizer gehoord en ben nu gekomen om hem zangen van troost en hoop te brengen. *(zang)*

(De stemmen zwijgen nu geheel, de keizer ademt sneller en zelfs de dood luistert)

DOOD: Zing maar door, kleine nachtegaal, zing maar door!

STEMMETJE: Maar dan moet je de prachtige gouden sabel teruggeven! *(zang en intussen legt de dood de sabel terug)*

STEMMETJE: Dan moet je het kostbare vaandel terug geven! *(zang; de dood zet het vaandel terug)*

STEMMETJE: En de kroon van de keizer! *(zang; de dood legt ook de kroon af)*

DOOD *(met zachte stem)*: Zing..... zing door kleine nachtegaal! *(liefelijker klinkt de zang en ten slotte slaat de dood de mantel dicht om zich heen en sluipt met gebogen hoofd door de gordijnen, achter, af)*

KEIZER *(na diepe zucht, veel helderder sprekend)*: Dank je wel! Dank je wel, hemelse kleine vogel! Ik heb je uit mijn land verbannen en toch heb je de boze geesten van mijn bed weggezongen en de dood van mijn hart verdreven! Hoe moet ik je belonen?

STEMMETJE: Ge hèbt me al beloond. Uw ogen hebben tranen vergoten, toen ik de eerste keer zong; dat zal ik nooit vergeten, dàt zijn de juwelen, die het hart van een zanger goeddoen. Ga nu maar slapen en word sterk en gezond! Ik zal u wel in slaap zingen.

KEIZER: Je moet altijd bij mij blijven! Je hoeft alleen maar te zingen wanneer je wilt en de kunstvogel, die sla ik — als ik weer kan opstaan — in duizend stukken!

STEMMETJE: Doe dat niet; hij heeft toch zijn best gedaan..... ge moet hem houden. Ik kan niet in een paleis wonen, maar laat me komen wanneer ik wil, dan zal ik 's avonds weer op deze tak gaan zitten en voor u zingen, opdat ge blij en ernstig tegelijk wordt. Ik zal zingen..... *(zang; de keizer sluit de ogen en slaapt; het gezang klinkt zachtjes nog, 't Maanlicht wordt allengs zwakker om dan plaats te maken voor de opkomende zon)*

VERTELLER *(terwijl het doek geopend blijft)*: Ik zal zingen, zei de nachtegaal, van de gelukkige en van

de lijdende mensen; ik zal zingen van het kwade en het goede, dat voor u verborgen blijft. Als kleine zangvogel vlieg ik ver weg..... naar de arme visser, naar het dak van de landman, naar ieder, die ver van u en van uw hof verwijderd is. Ik houd meer van uw hart dan van uw kroon, maar toch heeft de kroon iets heiligs..... Ik zal voor u komen zingen!..... Maar één ding moet ge me beloven..... om één ding verzoek ik u: vertel aan niemand, dat ge een kleine vogel hebt, die u alles zegt — dan zal het nòg beter gaan!.....

(Nu stroomt het zonlicht vol naar binnen, de keizer staat langzaam van het bed op; hij draagt een lang zijden kleed)

KEIZER: Alles..... àlles beloof ik, kleine vogel!

VERTELLER: En de hovelingen en bedienden kwamen binnen om naar hun dode keizer te kijken..... *(zij komen heel stil allen links op)* Ja, daar stonden ze..... en de keizer zei:

KEIZER *(voor het bed staande, tot de hovelingen en bedienden):* Goeden morgen!